

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ: "GÜZEL GÖR, GÜZEL DÜŞÜN, GÜZEL HİSSET VE GÜZEL YAŞA"	11
---	----

GİRİŞ

15

BU KİTAP NEDEN YAZILDI?	17
NEDEN POZİTİF DÜŞÜNCE?	19
OLUMSUZLUK ÇAĞINDA OLUMLU VE UMUTLU KALMAK	24

Birinci Bölüm

DUYGU VE DÜŞÜNCENİN NÖROBİLİMİ

27

DÜŞÜNCELER BEYİNDE NASIL OLUŞUR?	29
OLUMLU VE OLUMSUZ DÜŞÜNCELERİN NÖRAL DEVRELERİ	35
NÖROPLASTİSİTE: BEYNİN KENDİNİ YENİLEME GÜCÜ	40
DÜŞÜNCE VE HORMON İLİŞKİSİ: KORTİZOL VS DOPAMİN VE SEROTONİN	44

İkinci Bölüm
DÜŞÜNCE, DUYGU VE
DAVRANIŞ ŞEMALARI

49

BİLİŞSEL ÜÇGEN: DÜŞÜNCE-DUYGU-DAVRANIŞ DÖNGÜSÜ	51
BECK'İN BİLİŞSEL ÇARPITMA KURAMI VE OLUMSUZ DÜŞÜNCE KALIPLARI	71
"YETERİNCE İYİ DEĞİLİM" YANILSAMASI	80
"HER ŞEYİN EN KÖTÜSÜ OLACAK" TUZAĞINDAN KURTULMAK	83

Üçüncü Bölüm
OLUMSUZ DÜŞÜNCELERİ TANIMAK
VE DÖNÜŞTÜRMEK

87

İÇ ELEŞTİRMENİ TESPİT ETMEK	89
DÜŞÜNCE GÜNLÜĞÜ VE FARKINDALIK EGZERSİZLERİ	98
DÜŞÜNCEYİ YAKALAMA VE YENİDEN ÇERÇEVELEME YÖNTEMLERİ	104
UYGULAMALI CBT (BİLİŞSEL DAVRANIŞÇI TERAPİ) TEKNİKLERİ	109

Dördüncü Bölüm
POZİTİF DÜŞÜNME BİLİMİ

113

MARTIN SELIGMAN VE POZİTİF PSİKOLOJİ	115
ŞÜKRETMENİN NÖROPSİKOLOJİK ETKİLERİ	124
ANLAM VE AMAÇ DUYGUSUNUN BEYİNDEKİ KARŞILIĞI	130
UMUT: İYİMSERLİK VE İRADE KASINI GELİŞTİRMEK	137

Beşinci Bölüm
GÜNLÜK HAYATTA
POZİTİF DÜŞÜNCE UYGULAMALARI
141

SABAH RUTİNLERİ İLE ZİHİN PROGRAMLAMA.....	143
SOSYAL ÇEVREYİ POZİTİF ENERJİYLE DONATMAK	148
MEDİTASYON, NEFES VE DUA İLE DÜŞÜNCEYİ YENİDEN KURGULAMAK	154
ANNE-BABA VE ÖĞRETMENLER İÇİN POZİTİF ZİHİN REHBERİ	157
EBEVEYN VE EĞİTİMCİLER İÇİN SİNİR SİSTEMİ REGÜLASYON TEKNİKLERİ.....	161
GÜNLÜK POZİTİF DÜŞÜNCE EGZERSİZ PROGRAMI.....	164
 SON SÖZ NİYETİNE: "İYİ DÜŞÜN İYİ HİSSET İYİ OLSUN"	
YAŞAM MANİFESTOSU	168

BU KİTAPTA GEÇEN
BAZI KELİMELEİN ANLAMLARINI
MERAK EDİYORSAN...
171

KAYNAKLARI MERAK EDİYORSAN...
178

ÖN SÖZ: “GÜZEL GÖR, GÜZEL DÜŞÜN, GÜZEL HİSSET VE GÜZEL YAŞA!”

Nöropsikolojideki son paradigma, “Hayatımızı sadece düşüncelerle değil, duygularla da eş zamanlı yönetiriz” diyor. Bu, “Güzel gör, güzel düşün, güzel hisset ve güzel yaşa!” olarak özetlenebilir.

Bu sonucu oluşturan bilinç çalışmaları oldu. “Kuantum evrenin yansıması olan bir bilinç var mı?” sorusunu bilim insanları araştırmalı. Ancak biliyoruz ki beynimizin içinde bir yazılım doluyor. 2024 Fizik Ödülü’nü bir genetikçiyle birlikte alan Geoffrey Hinton, kognitif psikolog idi. Bu disiplin, nöropsikolojinin bir dalı olup beyni bilgisayar gibi gören bir bilim dalıdır. Hinton, “yapay zekânın babası” olarak tanımlanıyor. Ödül gerekçesi de beyinden ilham alarak geliştirdiği yapay sinir ağları ve algoritma çalışmalarıdır. Azınlık bir düşünceye gösterdiği ısrar nedeniyle bu ödüle layık görüldü.

Şimdi bilim alanında “metakognisyon (zihinüstü) genlerini” araştırma çabalarını göreceğiz. Günlük klinik hayatımıza bunun yansıması şudur: “Beynimiz bizim patronumuz değil hizmetkârımızdır. Onu bir yapay zekâyı yönetir gibi yönetirsek bize itaat eder.”

Bunun için;

İlk adım, olayları beynimizin olumlu kayıt dosyalarına veya olumsuz kayıt dosyalarına yükleyip yüklemediğimize bakalım. Yani “farkındalık”.

İkinci adım, olumlu bakış açısıyla dosyaları büyütelim. Olumsuz dosyaları ön bellekten uzaklaştıralım, uzak bellekte dursun. Yani güzel düşünelim.

Üçüncü adım, sevgi yatırımı için olumlu karakter özelliklerimizi kullanarak iyi-güzel-doğru dosyaları yükleyelim. Bu iki haftalık emek, beynimizin “serotonin” üretmesi demektir. Yani iç eczanemizde mutluluk kimyasallarını üretmek ve duygu gücünü kullanarak sinir ağlarıyla oya işler gibi algoritma desenleri oluşturmak.

Dördüncü adım ise doğrularda ısrar etmek. Bu çaba “altı haftada alışkanlık, altı ayda kişilik” hâline gelir ve kendinizle barışık olmayı başarmış olursunuz.

Hazcılık; dopamin, yani ödül kimyasalı üretir. Lustig, 2017 yılında çok yerinde bir tanımlama yaptı. Amerikan toplumunun zihnini eğlence endüstrisinin ele geçirdiğini iddia etti ve kanıtladı.

Dopamin hazla ilgilidir, somut bireysel zevklerimizizi temsil eder; satın alınır ve kısa ömürlüdür. Serotonin ise mutlulukla ilgilidir; soyut ve anlamsaldır, sosyal gruplarla oluşur; satın alınmaz ve uzun ömürlüdür. Oksitosin bağlanma hormonu, endorfin ağrı kesici ve keyif verici hormondur. Aslında herkes bir kimyacı gibi beynindeki yazılımı iyi yönetirse mutlu olmaması mümkün değildir.

Nitekim dijital çağın ironisi şudur: Bilgi arttıkça umut azalmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 2023 verilerine göre, depresyon dünya genelinde iki yüz seksen milyondan fazla insanı etkilemekte ve depresyonun 2030’a kadar en yaygın sağlık problemi olacağı öngörülmektedir.

Sosyal medya algoritmaları; olumsuzluk yanlılığı (negativity bias) nedeniyle daha çok stres, kıyas ve tatminsizlik üretmektedir. Bu nedenle pozitif düşünce ve duygu birlikteliği artık bir “kişisel gelişim tercihi” değil, *bir zihinsel hijyen meselesidir*. Beyni olumsuzluk döngüsünden korumak, psikolojik bağışıklığı güçlendirmek demektir.

• • •

Bu kitabın hazırlık aşamasında vaka örnekleriyle çalışıldı. Gerçek vakalar, etik nedenlerle, yapay zekâdan yardım alınarak “Benim hikâyem deşifre oldu” dedirtmeyecek ve çağrışım yapmamacak şekilde değiştirildi. Bu yöntem psikoterapide “narratif tedavi” yöntemidir.

“Yaşam felsefenizi iyi, doğru ve güzele yönlendirmeye” çalışan bu kitabın hazırlanmasında nörobilim alanında doktora ve tez öğren-cim Drt. Hatice Kübra Tongar’ın olağanüstü çabası var; ona ve Aile Yayınları’na beni gayrete getirdikleri ve editörlük desteği verdikleri için teşekkür ediyorum.

*Prof. Dr. Nevzat Tarhan
Ekim 2025, İstanbul*

BU KİTAP NEDEN YAZILDI?

Her insanın zihninde, gerçeğin değil algının sesleri yankılanır. O ses bazen “Ben yeterince iyi değilim” der, bazen “Nasıl olsa başaramam.” Modern psikiyatri ve nöropsikoloji bize bu iç seslerin sadece düşünce değil, kimyasal süreçler, nöral devreler ve öğrenilmiş inançlar olduğunu gösteriyor. Bu kitap, o devrelerin nasıl yeniden inşa edilebileceğini; zihnin, kimyanın ve duyguların ortak dilini keşfederek “iyi düşünmenin” bir temenni değil, bir nörobiyolojik pratik olduğunu anlatmak için yazıldı.

Harvard Üniversitesi’nin seksen beş yıldır süren en uzun boylamsal çalışması olan Grant Study, mutlulukla en güçlü bağlantının dış koşullar değil, düşünce biçimi ve sosyal ilişkilerin kalitesi olduğunu göstermektedir. Aynı bulgu, 2018’de *PNAS* dergisinde yayımlanan bir fMRI çalışmasında da doğrulanmıştır: Olumlu düşünceye odaklanan bireylerde ön singulat korteks ve ventromedial prefrontal korteks aktivitesinin arttığı, bu artışın ise duygusal regülasyonu güçlendirdiği gözlemlenmiştir.

Pozitif düşünmek, bir “iyimserlik illüzyonu” değil, beynin prefrontal korteks yönetiminde limbik sistem üzerindeki fren mekanizmasını aktif tutabilme becerisidir. Olumlu düşünmek, kortizol düzeyini düşürür, serotonin ve dopamin dengesini optimize eder. Yani düşünce bir kimyaya, kimya bir duyguya, duygu bir davranışa dönüşür.

Bu kitabın amacı, düşüncenin bu biyokimyasal yolculuğunu anlamak, olumsuz bilişsel kalıpları dönüştürmek ve nöroplastisiteyi

lehimize kullanarak zihinsel dayanıklılığı artırmaktır. Çünkü son yıllarda yapılan çalışmalar, pozitif psikolojik müdahalelerin depresyon semptomlarını %35'e kadar azalttığını, yaşam doyumunu ise %40 oranında artırdığını göstermektedir.

Kitaptaki her bölüm, beynin iç dünyasında bir terapi seansı gibi kurgulanmıştır.

- İlk bölüm, duygu ve düşüncenin nörolojik köklerini,
- İkinci bölüm, düşünce-duygu-davranış şemalarını,
- Üçüncü bölüm, olumsuz bilişsel kalıpları fark etme ve dönüştürme yöntemlerini,
- Dördüncü bölüm pozitif psikolojinin bilimsel temellerini,
- Beşinci bölüm ise günlük hayatta pozitif düşünce uygulamalarını işlemektedir.

Kitapta, yalnızca “İyi düşün” telkiniyle değil, “Nasıl iyi düşünebilirim?” sorusuna verilen nöropsikolojik yanıtlarla karşılaşacaksınız. Çünkü “iyi düşünmek”, içsel bir tercihten öte, zihnin yeniden yapılanmasıdır.

Bir hastam ilk seansında şöyle demişti: “Ben hayatım boyunca kötü şeyler olmasın diye kötü düşünerek kendimi koruduğumu sandım. Ama meğer kötülüğü zihnimde yıllar önce başlatmışım.”

Bu cümle, modern çağın ortak sendromudur. Olumsuzluk, bir savunma biçimine dönüşmüştür. Bu kitap, o savunmayı şefkatle çözmek ve zihni yeniden eğitmek için bilimsel bir rehberdir.

NEDEN POZİTİF DÜŞÜNCE?

Düşünce, beynin kimyasını şekillendiren en güçlü biyopsiko-sosyal girdidir. Beyin, her düşünceye nörokimyasal bir karşılık verir; bu nedenle, düşünme biçimimiz yalnızca ruh hâlimizi değil, bağışıklık sistemimizi, kalp ritmimizi, hatta hücre yenilenmemizi bile etkiler. Psikiyatrist Norman Doidge’in ifade ettiği gibi, “Beyin, düşünceler tarafından şekillendirilebilir; her düşünce, sinaptik bir iz bırakır.”

Fonksiyonel MRI çalışmalarına göre olumlu düşünceler, prefrontal korteks, nucleus accumbens ve ventral tegmental alan arasında dopamin temelli bir iletişim ağını aktive eder. Bu ağ; motivasyon, öğrenme ve ödül beklentisiyle ilgilidir. Yani pozitif düşünce, yalnızca “iyi hissetmek” değil, beynin “öğrenmeye ve iyileşmeye açık hâle gelmesi” anlamına gelir. Tersine, olumsuz düşünceler amigdala aktivasyonunu artırır, kortizol salgısını yükseltir ve sinaptik bağlantıları köreltir. Bu durum, kronik stresin neden bilişsel çöküşe ve depresif döngülere yol açtığını açıklayan en net mekanizmadır.

Harvard Medical School’dan Herbert Benson’un 2000 yılında yaptığı “Relaxation Response” çalışmaları, olumlu düşünceyle yapılan nefes ve farkındalık egzersizlerinin parasempatik sinir sistemi aktive ettiğini, kalp atımını düzenlediğini ve stres hormonlarını azalttığını göstermiştir. Yani pozitif düşünmek, bedende ölçülebilir bir fizyolojik değişim sağlar.

Pozitif düşünce, psikiyatrik iyileşmenin tamamlayıcı ilacıdır. Martin Seligman'ın 2006'da geliştirdiği "Learned Optimism" modeline göre, iyimser bireyler olayları "geçici ve özel" olarak yorumlarken, kötümser bireyler "kalıcı ve genel" bir çerçeveden değerlendirebilir. Bu fark, aynı travmatik olayın iki kişide tamamen farklı sonuçlar doğurmasının nedenidir.

Örneğin, iki danışan düşünelim: Biri işini kaybettiğinde, "Ben başarısızım" der ve depresyon döngüsüne girer. Diğeri "Bu, becerilerimi geliştirmem gereken bir dönüm noktası" der ve yeniden yapılanma sürecine girer.

Aynı olay, farklı düşünce biçimleriyle iki ayrı psikiyatrik tabloya dönüşür. Çünkü düşünce, duygunun öncülüdür. Yale Üniversitesi'nden Psikiyatrist Judith Beck'in 2011 yılında yaptığı bilişsel terapi çalışmalarında, "yeniden çerçeveleme" tekniklerinin, pozitif düşünce pratiğiyle birleştğinde anksiyete bozukluklarında %50'nin üzerinde iyileşme sağladığı gösterilmiştir. Bu sonuç, bilişsel psikoterapinin nöropsikolojik yönünü destekleyen en güçlü kanıtlardan biridir.

Otuz beş yaşındaki erkek bir hastam, geçirdiği ciddi bir trafik kazasının ardından vücudunun sol tarafında kısmi felç (hemiparezi) gelişmişti. Kaza sonrası hastanede geçen ilk üç ay, yalnızca fiziksel değil, psikolojik olarak da ağır bir travma dönemiydi. İlk görüşmemizde bana şu cümleyi kurdu: "Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak! Ben, ben değilim artık!"

Bu cümle aslında travmatik bir kaybın –bedenin bir kısmının işlevini yitirmesinin– ötesinde, kimliğin yıkımını ifade ediyordu. Çünkü beynin "bedensel şema"sı (body schema), yani kendimizi bütün olarak algıladığımız sinirsel harita, travmayla birlikte yeniden şekillenmek zorunda kalmıştı.

İlk seanslarda amaç, duygusal çözölmeyi ve içgörü kazanımını desteklemektir. Hastanın beyin MR bulguları, sağ frontal lobda

minimal lezyon olduğunu gösteriyordu. Bu bölge, kişinin “geleceği planlama ve umut etme” kapasitesiyle ilişkilidir. Bu nedenle terapiye bilişsel-davranışçı terapi (CBT) çerçevesinde, aynı zamanda “nöropsikiyatrik rehabilitasyon” desteğiyle başlandı.

İlk adımda otomatik düşünce kaydı yöntemini kullandık. Hastanın günlükte sık tekrarladığı olumsuz düşünceler şunlardı:

“Artık işe yaramam.”

“Eşim bana acıyor.”

“Hayat benden intikam aldı.”

Bu düşüncelere eşlik eden depresif bir ruh hâli ve çaresizlik duyguları vardı. “Duygu ve düşünce füzyonu” dediğimiz durum söz konusuydu. Önce duygu ve düşünce arasındaki farkı öğrenmeliydi. Beck’in tanımladığı bilişsel üçgenin (kendilik-dünya-gelecek) olumsuz aktivasyonuna tipik bir örnekti.

Üçüncü haftadan itibaren, kognitif yeniden yapılandırma sürecine geçildi. Her olumsuz cümle, mantıksal ve duygusal düzeyde yeniden sorgulandı. Örneğin, “Artık işe yaramam” cümlesi üzerinde şu şekilde çalıştık:

“İşe yaramamak derken neyi kastediyorsun?”

“Artık bedenimi kontrol edemiyorum.”

“Kontrolün kaybı seni değersiz mi yapıyor yoksa seni zorlayan bir durumda mı bırakıyor?”

“Sanırım zorlanıyorum ama değersiz değilim...”

Bu farkındalık anı, nörobilimde anterior singulat korteks (ACC) aktivasyonu ile ilişkilendirilir. Çünkü ACC, “bilişsel çelişkiyi” fark ettiğimizde devreye girer ve yeni bir öğrenme süreci başlatır. Aynı dönemde hasta fizyoterapiyle birlikte “motor imagery” (hareket imgelemi) çalışmaları yaptı. Yani, hareket ettiremediği uzvunu zihninde hareket ettirdiğini hayal ediyordu. Bu uygulama, ayna nöron sistemini aktive ederek beyin plastisitesini artırır. Her gün on dakikalık seanslarla, “Sol elimi kaldırıyorum”, “Parmaklarımı sıkıyorum” gibi ifadeleri yüksek sesle tekrar etti.

Altıncı haftada ilk defa el parmaklarında mikro hareket gözlemlendiğinde şu cümleyi kurdu: “Vücudumdan önce zihnim iyileşmeye başladı.”

Bu ifade, pozitif düşüncenin nöroplastisite üzerindeki etkisini en somut biçimde yansıtıyordu. Çünkü düşünceyle başlayan elektriksel aktivite, tekrar yoluyla sinaptik yolları güçlendiriyor, böylece motor beceriler yeniden öğreniliyordu.

Sekizinci haftada hasta ile “Ben kimim?” temalı bir terapi seansı yürütüldü. Travma sonrası “bedensel benlik” ile “ruhsal benlik” arasındaki farkı fark etmesini sağlamak hedeflendi. Burada şema terapisi yaklaşımından yararlanıldı. “Güçsüz çocuk” ve “eleştirel ebeveyn” şemaları üzerinde çalışıldı. Hastanın “Ben başarısızım” düşüncesinin altında, çocukluk döneminden gelen “Yalnızca güçlü olursan sevilirsin” inancı ortaya çıktı. Bu farkındalık, tedavide dönüm noktasıydı. Çünkü artık iyileşme sadece bedensel değil, kimliksel bir yeniden yapılanmaydı.

Üçüncü ayın sonunda hasta bastonla yürüyebiliyor, günlük işlerini kısmen yapabiliyordu. Ama asıl değişim, duygusal tonundaydı. İlk seanslardaki “Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak!” cümlesi, son seanslarda yerini şu söze bırakmıştı:

“Hiçbir şey eskisi gibi değil ama ben artık eskisi gibi düşünmüyorum.”

Bu vaka, pozitif düşüncenin nörolojik temelini gösteren bir klinik örnektir.

Olumlu bilişsel yeniden yapılandırma, limbik sistemdeki tehdit algısını azaltarak amigdala aktivitesini düşürmüş, aynı zamanda prefrontal korteksin yürütücü işlevlerini güçlendirmiştir. Sonuçta dopamin-serotonin dengesi normale dönmüş ve hasta “nöropsikolojik iyileşme” sürecine girmiştir. Bir yıl sonra hastam bana bir mail gönderdi. Şöyle yazıyordu:

“Eskiden ‘Neden ben?’ derdim, şimdi ‘Bunu yaşayan ben’ diyebiliyorum. Çünkü düşünce biçimim değişti.”

Bu örnek, nöroplastisitenin sadece beyinde değil, benlik algısında da nasıl çalıştığını gösterir. Düşünce değiştiğinde kimlik de dönüşür. Pozitif düşünce, acıyı inkâr etmek değildir, acının içinden anlam çıkarmaktır.

Pozitif psikolojinin öncüsü Barbara Fredrickson'un 2001 yılında yaptığı "Broaden and Build Theory" araştırması, olumlu duyguların bilişsel alanı genişlettiğini, problem çözme kapasitesini artırdığını ve bireyi travmadan sonra "büyümeye" hazırladığını göstermiştir. Bu nedenle umutlu düşünce, yalnızca bir duygusal durum değil, bir bilişsel stratejidir.

Pozitif düşünmek, "Her şey güzel olacak" demek değil, "Her şey kötü giderken bile ben iyi kalmayı seçebilirim" diyebilmektir.

OLUMSUZLUK ÇAĞINDA OLUMLU VE UMUTLU KALMAK

Umut, modern çağın en az konuşulan ama en çok ihtiyaç duyulan nörotransmitteridir.

Evet, umut bir duygu değildir, bir nörobiyolojik süreçtir. Beynin prefrontal korteks ve nucleus accumbens arasındaki dopaminerjik ağında çalışır. Bu ağ, “geleceğe yönelik beklenti” sinyallerini işler. Yani insan, umut ettiğinde sadece iyi hissetmez, beyninde yeni bir yönlendirme sistemi aktive olur.

Günümüz insanı bilgi bolluğuna rağmen ruhsal kıtlık içinde yaşıyor. Her sabah ekranlarımıza düşen yüzlerce olumsuz haber, beynimizin tehdit algısını sürekli açık tutuyor. Stanford Üniversitesi’nden Nöropsikiyatrist Robert Sapolsky’nin 2004 yılında yaptığı çalışmalara göre, kronik stres yaşayan bireylerin hipokampus hacmi küçülüyor; bu durum, yeni bilgi öğrenmeyi ve duygusal regülasyonu zorlaştırıyor. Başka bir deyişle, çağımızın “umutsuzluk hâli” aslında nörolojik bir tükenmişlik sendromu...

Bu döngüde medya, beynimizin gelişimsel kusurunu –yani negatifik yanlılığını (negativity bias)– kullanıyor. Araştırmalar, olumsuz içeriklerin beyinde üç kat daha güçlü nöral yanıt oluşturduğunu gösteriyor. Çünkü insan zihni tarihsel olarak tehlikeyi izlemeye programlanmıştır, ancak dijital ağ bu içgüdüyü sürekli tetikleyerek sahte bir tehdit ortamı oluşturuyor. Bu nedenle

günümüz insanı artık savaş meydanlarında değil, bildirim seslerinde tükeniyor.

Öte yandan pozitif nöropsikolojiye göre, umut duygusu beynin “gelecek simülasyon merkezleri” olan prefrontal korteks, insula ve striatum arasında bir etkileşimdir. Umut ettiğimizde dopamin salınımı artar, bu da beynin “ödül beklentisi” mekanizmasını harekete geçirir. Ancak dopamin sadece “keyif” değil, aynı zamanda “yön bulma” nörotransmitteridir. Yani umut, pasif bir iyimserlik değil, aktif bir bilişsel yönlendirme becerisidir. Bir birey umut ettiğinde, beyinde âdeta bir “nörolojik pusula” çalışmaya başlar. Bu pusula, “Şu anda acı çekiyorum ama ileride bir anlam var” diyebilme kapasitesidir.

Bu mekanizmanın en çarpıcı örneklerinden biri, Viktor Frankl’ın toplama kampı gözlemlerinde görülür. 1946’da kaleme aldığı *İnsanın Anlam Arayışı* adlı eserinde Frankl, aynı koşullarda yaşayan mahkûmlardan bazılarının sadece “gelecek bir anlamı” hayal ederek hayatta kalabildiğini gözlemler. Bugün bu durum, “anticipatory dopamine release” (beklentiye dayalı dopamin salınımı) olarak açıklanıyor. Beyin, gelecekteki anlam olasılığına bile nörokimyasal olarak yanıt verir.

Bireysel umutsuzluk ise, kolektif umutsuzluğa dönüştüğünde toplumsal enerji düşer. Ekonomik krizler, afetler, savaşlar veya pandemiler yalnızca fiziksel olarak zarar vermez, kolektif limbik sistem travması oluşturur. İnsanlar, topluluk hâlinde “öğrenilmiş çaresizlik” geliştirir.

Seligman’ın 1975’te yaptığı klasik çalışmalar, tekrar eden başarısızlık deneyimlerinin bireyde olduğu kadar toplumda da pasiflik oluşturduğunu göstermiştir.

Ancak bu noktada ilginç bir bulgu vardır: Topluluklar, anlam etrafında birleştiğinde sinir sistemleri senkronize olur. Stanford Üniversitesi’nin 2019’da yaptığı bir fMRI çalışmasında, topluluk

içinde ortak bir amaç için çalışan bireylerin beyin dalgalarının ritmik uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Bu fenomen, sosyal nörobiyimde “inter-brain synchrony” olarak adlandırılır. Yani toplumsal dayanışma, sadece duygusal değil, nöral düzeyde de bağ kurar.

Dolayısıyla umut, tekil bir duygu değil, toplumsal bir sinir sistemi deneyimidir.

Bir ülkenin kolektif morali düştüğünde, bireysel depresyon oranlarının artması tesadüf değildir. Umutlu insanlar yalnızca kendilerini değil, çevresindeki nöral atmosferi de iyileştirir.

Bu noktada zihinsel “umut” hijyenimizi koruyacak üç katmandan bahsedelim:

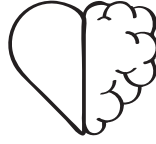
1. Bilişsel katman: Günlük düşünce hijyeni yapmak. Yani haber akışını sınırlamak, olumsuz içeriğe maruziyeti azaltmak ve her gün minnet pratiğiyle pozitif nöral yolları güçlendirmek.

2. Duygusal katman: Kendini ifade eden ve duygularını bastırmayan bir yaşam kurmak. Bastırılmış duygular limbik sistemde birikir, ifade edilen duygular ise prefrontal korteks aracılığıyla düzenlenir.

3. Toplumsal katman: İlişki ağlarını güçlendirmek. Harvard Adult Development Study, mutluluğu en çok belirleyen faktörün “yakın ve anlamlı ilişkiler” olduğunu kanıtlamıştır.

Umutlu kalmak, sadece “iyi düşünmek” değil; düşünce hijyeni, duygusal farkındalık ve sosyal bağ kurma kapasitesini bilinçli olarak inşa etmektir. Umut, doğuştan gelen bir içgüdü değildir, tekrar ve farkındalıkla geliştirilen bir nöropsikolojik kastır. Her umut ettiğimizde beynimiz, “hayatta kalma” devresinden “yaşama anlam katma” devresine geçer. Bu geçiş, insan olmanın en derin tezahürüdür.

Şimdi gelin umudumuzu diri tutmamızı sağlayabilmek adına çalışacak beyin devrelerimizi tanıyarak olumlu düşüncenin nöropsikolojisini tanıyalım.

BİRİNCİ BÖLÜM

DUYGU VE DÜŞÜNCENİN NÖROBİLİMİ

DÜŞÜNCELER BEYİNDE NASIL OLUŞUR?

*“Zihin, görünmeyen bir laboratuvardır;
her düşünce bir kimyasal karışımdır.
O karışımlar, insanın kaderini sessizce şekillendirir.”*
– Dr. Norman Doidge

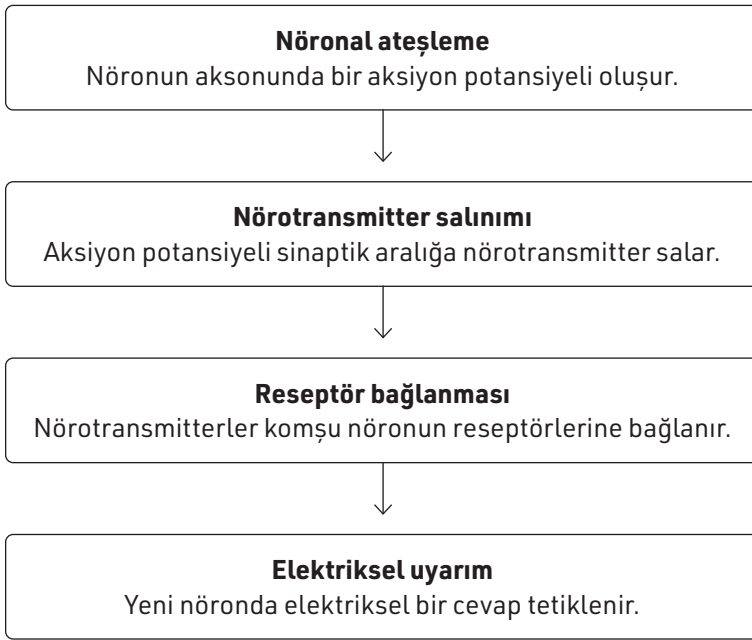
Bir hastam seansın sonunda şöyle demişti: “Sanki düşüncele-
rim beni seçiyor, ben onları değil.”

Bu cümle, zihinle özdeşleşen milyonlarca insanın ortak yanıl-
gısını özetler. Oysa nörobilim bize şunu söylemektedir: Bir düşün-
ce, bir kimyasalın hikâyesidir. Nöronların arasında elektriksel bir
kıvılcım doğar, ardından milyarlarca sinaptik bağlantı bu kıvılcı-
mı yorumlar, kimyasala çevirir ve biz o kimyasal karışımın duy-
gusunu “benim düşüncem” olarak dillendiririz. Gelin süreci en
başından adım adım konuşalım.

Her düşünce, beynin derinliklerinde bir nöronal ateşleme
(neural firing) ile başlar. Nöronların akson uçlarında sodyum ve
potasyum iyonlarının yer değiştirmesiyle bir aksiyon potansiyeli
oluşur. Bu elektriksel impuls, sinaptik aralığa ulaştığında nörot-
ransmitterlerin (dopamin, glutamat, serotonin vb.) salınımını te-
tikler. Bu kimyasallar, komşu nöronların reseptörlerine bağlanar-
ak yeni bir elektriksel dalga başlatırlar.

Yani düşünce, sinir sisteminde bir elektrik akımıyla başlayan, ardından da kimyasal bir diyaloga dönüşen elektrokimyasal bir süreçtir. Harvard Medical School nöropsikiyatristlerinden Alvaro Pascual-Leone'nin 2011 yılında belirttiği gibi: “Düşünce, nöronlar arası bir dansın sonucudur, her yeni adımda beyin kendini yeniden şekillendirir.”

NÖRONLAR ARASI İLETİM

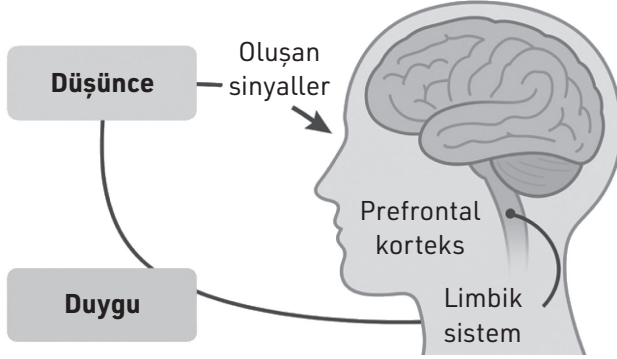

Bu şema, düşüncenin beyinde oluşum sürecini adım adım göstermektedir. Nöronal ateşleme ile başlayan süreç, nörotransmitter salınımı, reseptör bağlanması ve yeni bir elektriksel yanıtın oluşmasıyla tamamlanır. Bu elektrokimyasal döngü, insan düşüncesi-nin biyolojik temelini oluşturur.

Bu dansın koreografisini belirleyen bölge, prefrontal kortekstir. Özellikle “dorsolateral prefrontal korteks” karar verme, planlama ve öz düzenleme gibi yürütücü işlevlerden sorumludur. Buradan

çıkan her sinyal limbik sistemle, yani duygusal beyinle iletişime geçer. Düşünce bir anda duyguyla buluşur ve biz buna “his” deriz.

DÜŞÜNCE VE DUYGU

Peki, düşüncelerin duyguya dönüşmesi nasıl olur? Şimdi de bu döngüyü anlamaya çalışalım.

Prefrontal korteksten çıkan bilişsel sinyaller, limbik sistemin merkezindeki amigdalaya ulaştığında duygusal bir etiket kazanır. Eğer amigdala daha önce benzer bir durumla tehdit ilişkisi kurmuşsa, kortizol salınımı artar ve bedende gerilim hissedilir. Aynı olay bir başkasında dopamin salınımını tetikleyebilir, bu da “heycan” olarak deneyimlenir. Böylece aynı olay, farklı düşünce biçimlerinde farklı kimyasal karşılıklar üretir. Beyin, deneyimi değil, o deneyime yüklenen anlamı işler. Bu nedenle nöropsikiyatride “Algı, biyolojiyi yönetir” denir.

Bir danışanım, yoğun sınav kaygısı nedeniyle terapiye başvurmuştu. Her sabah uyanır uyanmaz kalp çarpıntısı, mide kasılması ve “Başaramayacağım” düşüncesiyle güne başlıyordu. İlk seanslarda amacımız kaygıyı bastırmak değil, beynin kaygı üretme mekanizmasını anlamaktı. Fonksiyonel MRI sonuçları, yoğun sınav dönemlerinde öğrencilerde amigdala aktivasyonunun %30’a kadar arttığını, buna karşılık prefrontal korteks aktivitesinin zayıfladığını gösteriyor.

Bu öğrenciye önce düşüncelerin beyinde nasıl oluştuğunu anlattım. “Başaramayacağım” dediğinde aslında beyninin tehdide hazırlanma refleksini tetiklediğini, bu düşüncenin elektriksel bir alarm sinyali olduğunu söyledim. İkinci hafta, birlikte bir farkındalık egzersizi yaptık: Her olumsuz düşünce geldiğinde “Şu an beynim tehlikeyi abartıyor olabilir” cümlesini yüksek sesle tekrar etti. Birkaç hafta içinde kalp çarpıntısı azaldı, midede kasılma durdu. Çünkü düşünceyle başlayan kimyasal zincir, farkındalıkla kesildi.

Bu süreç, amigdala-prefrontal korteks dengesinin yeniden kurulmasıydı. Nöropsikolojide buna “top-down regulation” denir, üst beyin (korteks), alt beyin (limbik sistem) yeniden eğitir. Yani “düşünce yönetimi” aslında bir nörolojik rehabilitasyondur.

Bu noktada düşünce oluşumunun üç ayrı katmanını anlatmakta fayda görüyorum:

1. Algısal katman (Duyular): Düşünce, duyularla başlar. Göz, kulak, deri, burun ve dilden gelen veriler talamusta toplanır. Talamus bu bilgiyi anlamlandırılmak üzere kortekse gönderir.

2. Yorumlayıcı katman (Biliş): Korteks, gelen veriyi geçmiş anılarla karşılaştırır. Bu karşılaştırma sırasında hipokampus devreye girer. Eğer geçmişte benzer bir olumsuz deneyim yaşanmışsa hipokampus, sinyali amigdalaya iletir: “Bu, tehlike olabilir.”

3. Duygusal katman (Limbik sistem): Amigdala bu bilgiyi tehdit olarak algılayınca “Kaç ya da savaş” sistemini aktive eder, değilse prefrontal korteks olayı rasyonel biçimde değerlendirir.

Yani her düşünce, duyu-hafıza-duygu üçgeninde doğar. Bu zincirin herhangi bir halkasında bozulma olduğunda, düşünce “gerçekliğini” yitirir. Travmatik deneyimler, tam da bu bozulmanın sonucudur: Beyin hâlâ geçmişteki tehdidi şimdikiymiş gibi işler. Travmatik düşüncenin izleri tam da böyle oluşur.

Travma sonrası stres bozukluğunda (TSSB) yapılan fMRI taramalarında, amigdalanın aşırı aktif, prefrontal korteksin ise baskılanmış

olduğu gözlemlenir. Yani kişi rasyonel olarak “Tehlike geçti” dese bile, limbik sistem buna inanmaz. Beyin hâlâ savaş alanında.

Bir kadın danışanım, yıllar önce geçirdiği trafik kazasından dolayı hâlâ arabaya binemiyordu. Kazadan fiziksel bir yara almamıştı ama zihninde, direksiyon sesi bile kortizol fırtınası başlatıyordu. Terapi sürecinde, olay anını güvenli bir ortamda yeniden yapılandırarak beynin hipokampus ve amigdala arasında yeni bir bağlantı kurmasını sağladık. Altıncı seansta “Yoldan geçen arabaları izleyebiliyorum artık panikle miyorum” dediğinde, aslında nöral haritası yeniden çizilmeye başlamıştı. Bu, düşüncenin biyolojiyi yeniden yazması anlamına geliyordu.

Nitekim tekrarlanan her düşünce, nöronlar arasında miyelinleşmiş yollar oluşturur. Bu yollar, bir süre sonra “ben” dediğimiz kimliğin otoyollarına dönüşür. Donald Hebb’in klasik sözüyle:

“Birlikte ateşleyen nöronlar, birlikte bağlanırlar.”

Yani “Ben başarısızım”, “Ben değersizim” gibi cümleler sadece kelime değil, yıllar içinde pekişmiş sinaptik yolların biyolojik izleridir. Bu izler, prefrontal korteksin duygusal yorumlarıyla birleştiğinde şematik düşünce kalıplarını oluştururlar. Bu nedenle nöropsikiyatride terapi, yalnızca “konuşma” değildir, sinaptik yeniden kodlamadır. Bir düşünce değiştiğinde, beyin haritası değişir. Hastaya yeni bir düşünce öğretmek, aslında beyninde yeni bir yol çizmek gibidir.

Bu bağlamda bugün nörobilim bize şunu açıkça söylüyor:

“Beyin, neye sık sık maruz kalırsa ona dönüşür.”

Olumsuz düşünceye maruz kalmak, beynin tehdit sistemini kalıcı olarak açık bırakır; bu durum kortizol fazlalığına, bağışıklık zayıflığına ve depresif döngülere neden olur.

Pozitif düşünceye maruz kalmak ise prefrontal korteks-amigdala dengesini güçlendirir, dopamin döngülerini dengeler ve öğrenme kapasitesini artırır.

Bir başka deyişle, iyi düşünmek, yalnızca ahlaki ya da felsefi bir tercih değil, biyolojik bir sorumluluktur.

Bu bölümde gördüğümüz gibi, düşünce nörolojik bir süreçtir. Bir nöron ateşlediğinde, sadece elektriksel bir sinyal değil, bir olasılık doğar: İyileşmek, yeniden tanımlanmak, kendini yeniden yazmak olasılığı. Ve insan zihninin en büyük mucizesi de budur, her an yeniden yazılabilir olmasıdır.